

Postume onderscheiding voor sergeant-vlieger Frits van Balen

Een van de vier namen die op het oorlogsmonument in De Meern staan, is Frits van Balen, een voormalige inwoner van de gemeente Oudenrijn, die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië is overleden. In november 2016 is hem postuum het Mobilisatie-Oorlogskruis toegekend.

In mei 2016 stond in het AD Utrechts Nieuwsblad de oproep "Gezocht: nabestaanden vlieger Frits van Balen". Het was een oproep van luitenant-kolonel b.d. Jacques Brijl die sinds zijn pensionering er zijn levenswerk van heeft gemaakt om voor militairen die tijdens gevechten om het leven zijn gekomen, postuum een onderscheiding aan te vragen. Om een onderscheiding te kunnen toekennen moeten nabestaanden erin toestemmen om de medaille in ontvangst te nemen.

Omdat ik in twee artikelen over Frits van Balen heb geschreven¹ besloot ik te reageren. Gegevens over nabestaanden had ik niet, maar met mijn ervaring met genealogie, archieven en internet leek het mij een uitdaging de nabestaanden te zoeken. Enkele dagen later kreeg ik van overste Brijl bericht dat hij graag van mijn diensten gebruik wilde maken. Er hadden zich geen anderen gemeld die informatie konden geven.

twee jongere broers en drie zussen te hebben die nog in leven konden zijn. Ook was al bekend dat Frits was gehuwd². Via het telefoonboek konden deze familieleden echter niet worden gevonden. Vervolgens heb ik kennissen benaderd waarvan de achternaam in de stamboom was verschenen met de vraag of zij in hun familie de in de oorlog overleden sergeant-vlieger Frits van Balen kenden. Ook dit leverde geen resultaat op. De volgende stap was archiefonderzoek. In het archief van de Nederlandse Genealogische Vereniging in Weesp werd een overlijdensadvertentie gevonden waarin waardevolle informatie stond. Het was een overlijdensadvertentie uit 1975 van de echtgenoot van de hertrouwde weduwe van vlieger Frits van Balen. Hier stonden haar kinderen op waaronder oudste zoon Frits van Balen. Via het telefoonboek kon deze zoon in eerste instantie niet worden gevonden. Tijdens verder onderzoek naar de

Het Mobilisatie-Oorlogskruis

jr. - direct de aanvraagprocedure in gang voor de toekenning van het Mobilisatie-Oorlogskruis. Deze onderscheiding werd op 7 november 2016 postuum door de Minister van Defensie aan sergeant-vlieger Frits van Balen toegekend.

HET MOBILISATIE OORLOGSKRUIS

Het Mobilisatie-Oorlogskruis is een onderscheiding die bij Koninklijk Besluit van 11 augustus 1948 door koningin Wilhelmina werd ingesteld. Het instellingsbesluit werd op 1 oktober 1992 door koningin Beatrix gewijzigd. De onderscheiding wordt toegekend door de Minister van Defensie. Het Mobilisatie-Oorlogskruis is o.a. bestemd voor militairen en oud-militairen die na 30 augustus 1939 en voor 3 september 1945 gedurende ten minste 6 maanden dienst hebben gedaan aan boord van een onder Nederlandse vlag varende schip of vliegtuig. Veel militairen kwamen in aanmerking voor dit oorlogskruis, maar dat heeft geen algemene bekendheid gekregen bij de Nederlanders. Bovendien moest het worden aangevraagd en betaald. De onderscheiding bestaat uit een vier-

Het Oorlogsmonument in De Meern

Het genealogisch onderzoek startte met het opzoeken in het bevolkingsregister van de voormalige gemeente Oudenrijn van de ouders, broers en zussen van Frits van Balen die op 14 december 1919 in Utrecht was geboren. De familie was in maart 1923 naar Oudenrijn verhuisd. Frits was de oudste zoon van het gezin. Hij bleek

familie van de stiefvader van Frits van Balen jr. werd een andere manier van zoeken in het digitale telefoonboek toegepast. Daarmee werd de zoon van Frits van Balen eind september 2016 getraceerd.

Luitenant-kolonel b.d. Jacques Brijl was enthousiast over dit resultaat en zette - na overleg met Frits van Balen

armig bronzen kruis met een middel-
lijn van 42 mm. De armen lijken op
zwaardpunten. Tussen de armen van
het kruis zijn twee gekruiste storm-
dolken op een kleine stralenbundel
geplaatst. In het midden van het kruis
staat een helm met daarop een lau-
wertak. De achterzijde is vlak met in
een cirkelvormig uitgediept deel de
tekst uit het Wilhelmus "Den Vader-
lant Ghetrouwe". Het lint waarop het
Mobilisatie-Oorlogskruis is bevestigd
is paars met een oranje middenbaan.

FRITS VAN BALEN

Frits van Balen is op 14 december 1919
geboren in Utrecht. Hij was een zoon
van Geert Paul van Balen en Hendrika
Stuij die respectievelijk in Groningen
en Assen waren geboren. De familie
kwam in 1923 van Utrecht naar Ou-
denrijn waar de vader van Frits van

Balen eerst aannemer was en later een
steengaasfabriek had. Frits van Balen
had (nog) geen plannen om zijn vader
in het bedrijf op te volgen want op 3
november 1938 trad hij vrijwillig in
dienst en verbond zich voor vijf jaar
dienst bij de Overzeesche Weermacht.
De initiële militaire opleiding kreeg
Frits van Balen in Nijmegen.

Hij vertrok vanuit Amsterdam op 18
januari 1939 met het stoomschip Jo-
han de Witt naar Nederlands-Indië.
Daar arriveerde hij op 11 april 1939.
Hij werd ingedeeld bij het 16e Regi-
ment Infanterie. De luchtvaartafde-
ling van het leger was op 30 maart
1939 een afzonderlijk wapen gewor-
den onder de naam Militaire Lucht-
vaart⁴ en zou flink worden uitgebreid.
Daarvoor waren veel vliegers nodig.
Frits stapte over naar de Militaire

Frits van Balen³

De opleiding te Nijmegen

Op weg naar Nederlands-Indië in 1939 met S.S. Johan de Witt

Luchtvaart en werd opgeleid tot vlie-
ger. Zijn opleiding kreeg hij in een
Koolhoven F.K.51, een tweedekker die
zowel in Nederland als bij de Marine
Luchtvaartdienst en sedert 1937 bij de
Militaire Luchtvaart in Nederlands-
Indië in gebruik was. Het vliegtuig
had vleugels die met triplex waren
bekleed in plaats van met linnen. Er
waren voor de vliegeropleiding in Ne-
derlands-Indië zestig F.K.51 toestellen
besteld. De laatste 15 stonden op 10
mei 1940 nog op vliegveld Waalhaven
in Rotterdam bij de fabriek van Kool-
hoven te wachten op transport toen
deze fabriek werd gebombardeerd.
Frits van Balen sloot zijn vliegoplei-
ding af op 28 oktober 1940 toen hij
samen met 44 klasgenoten het Groot
Militair Brevet kreeg uitgereikt. Daar-
na volgde hij de voortgezette oplei-
ding voor operationele vliegtuigen.

DE OORLOG IN NEDERLANDS-INDIË

Nederlands-Indië was een immens
groot eilandenrijk. Van de west- naar
de oostgrens was de afstand 5000 km
en van noord naar zuid 2000 km. De
lengte van het eiland Java was van west
naar oost bijna 1000 km. De Indische
archipel was rijk aan grondstoffen en
voedingsmiddelen. Bovendien waren
er op de grootste eilanden locaties
waar aardolie werd gewonnen.

In 1894 had Japan voet gezet op het
vasteland en had Korea bezet. De Ja-
panse expansie werd uitgebreid en

in 1931 waren al hele stukken van China onder gezag van Japan gekomen. Grondstoffen en olie moest Japan invoeren. Nederland besefte dat het -bij een verdere expansie door Japan- Nederlands-Indië niet alleen kon verdedigen. Neutraliteit was echter het beleid. Een verdrag met het alom aanwezige Britse Rijk wilde de regering daarom niet afsluiten. En in de Verenigde Staten had president Roosevelt te maken met een sterk isolationistische stroming waardoor hij geen toezeggingen kon doen voor ondersteuning als Japan Nederlands-Indië zou aanvallen.

In 1940 en 1941 ging Japan een stap verder door Frans Indo-China te bezetten. Omdat Japan zich weleens kon laten inspireren door de Duitse inval in Rusland kondigde Roosevelt - om Japan er van te weerhouden verdere stappen te zetten - eind juli 1941 een algemeen embargo af op uitvoer van goederen naar Japan. Ook bevroor hij bij Amerikaanse banken de kredieten

Frits van Balen tijdens zijn opleiding in de Koolhoven FK.51

aan de Amerikanen door de vloot in Pearl Harbour te vernietigen. Dit was voor Nederland op 8 december 1941 aanleiding de oorlog aan Japan te verklaren⁵. De ontwikkelingen volgden elkaar nu snel op. Thailand en Malakka werden door Japan aangevallen en in december 1941 landden de eerste Japanners op Borneo. Medio januari 1942 werden de oliebronnen op Borneo en het eiland Celebes bezet. Op Zuid-Celebes was het vliegveld Kendari van belang omdat de Japanse bommenwerpers van daaruit Oost-Java konden bereiken waar een belangrijke vlootbasis van Nederland lag.

DE AANVAL OP JAVA BEGIN 1942

Op 15 januari 1941 hadden de Amerikanen, Britten, Nederlanders (Dutch) en Australiërs in Zuidoost-Azië een gezamenlijk commando onder bevel van één opperbevelhebber gevormd, het z.g. ABDA-Command. Een van de eerste acties was het eiland Java te versterken met een aantal Engelse en Amerikaanse jachtvliegtuigen. Voor de bescherming van Soerabaja had de Militaire Luchtvaart op het nabijgelegen vliegveld Tandjong Perak de 2e Afdeling van Vliegtuiggroep IV gestationeerd. 2-VIG.IV had de beschikking over 14 Curtiss CW21B Interceptors. Deze vliegtuigen waren in november 1940 ontvangen in Nederlands-Indië en werden op vlieg-

veld Andir geassembleerd. Er waren 24 van deze jagers besteld voor de luchtverdediging in Nederland maar die konden daar vanwege de bezetting niet worden afgeleverd. De Curtiss CW21B Interceptor was een jager die vanaf grote hoogte kon neerduiken op vijandelijke bommenwerpers, die beschieten en weer naar hoogte klimmen. De Curtiss CW21B Interceptor had als bewapening 4 mitrailleurs van 7,7 mm. Frits van Balen was één van de vliegers van dit vliegtuigtype en bij 2-VIG.IV op vliegveld Tandjong Perak gestationeerd.

Op 3 februari 1942 begon het eerste luchtoffensief van de Japanners tegen Java. Die dag vielen om tien uur in de ochtend tientallen Japanse bommenwerpers en Navy Zero-jagers vliegvelden op Oost-Java en de haven van Soerabaja aan. De aldaar gestationeerde vliegtuigen van ABDA-Command kregen de opdracht de strijd aan te gaan tegen een Japanse overmacht. 2-VIG.IV kreeg van het Commando Luchtverdediging de opdracht zesentwintig in aantocht zijnde bommenwerpers te onderscheppen. De beschikbare Curtiss CW21B Interceptors gingen in drie patrouilles van elk vier vliegtuigen de lucht in. Sergeant-vlieger Frits van Balen was ingedeeld bij de eerste patrouille die onder leiding stond van eerste-luitenant-vliegerwaarnemer Anemaet⁷. Eenmaal in

De Curtiss CW21B Interceptor⁶

van Japan die gebruikt zouden kunnen worden voor de invoer van bijv. olie uit Nederlands-Indië. De noodzaak om olie dan maar te gaan "halen" nam in Japan toe.

Op zondagochtend 7 december 1941 bracht Japan echter eerst een slag toe

de lucht werden de patrouilles echter naar drie verschillende sectoren gedirigeerd om drie formaties Navy Zero-jagers te onderscheppen die door Luchtwachtposten waren waargenomen. De eveneens gealarmeerde Amerikaanse P-40E jagers hielden de bommenwerpers als doel. Na enige tijd zoeken keerde de patrouille Ane-maet terug naar Perak om brandstof te tanken. Vliegveld Tandjong Perak was inmiddels gebombardeerd waarbij de landingsbaan enkele kraters had opgelopen. Van Balen zat in het tweede koppel dat wilde gaan landen. Plotseling werden zij aangevallen door Navy Zero's waarbij het vliegtuig van sergeant-vlieger Frits van Balen werd neergeschoten.

De vliegtuigen van Tandjong Perak hadden geen schijn van kans tegen de overnacht van Japanse vliegtuigen. De Navy Zero-jagers waren kwalitatief beter. Zij vlogen 150 km/h sneller dan de Curtiss Interceptor. Bovendien was het vliegbereik van de Curtiss Interceptor beperkt waardoor dit vliegtuigtype regelmatig moest terugkeren om bij te tanken. Een punt van belang is ook dat de vliegtuigen van ABDA-Command veel te laat werden gealarmeerd. Normaal was een waarschuwingstijd van 20 minuten. Nu hadden de vliegtuigen

Frits van Balen in 1941

De zuilengalerij voor overleden vliegers op voormalige vliegbasis Soesterberg
Inzet: Op 3 februari 1942 werden boven Soerabaja 3 vliegers van 2-VIG.IV neergeschoten: Van Balen, Halberstadt en Hogenes

slechts een waarschuwingstijd van vijf à tien minuten waardoor zij nog niet op operationele hoogte waren toen zij de Japanse jagers en bommenwerpers moesten onderscheppen.

Van de twaalf vliegers van 2-VIG.IV die op 3 februari 1942 vanaf vliegveld Tandjong Perak de lucht ingingen om de Japanners te onderscheppen zijn er 3 om het leven gekomen, Frits van Balen, Robert Halberstadt en Jan Hogenes. Zij hebben in 2016 alle drie postuum het Mobilisatie-Oorlogskruis ontvangen. Hun namen staan ingegraveerd op de zuilengalerij voor overleden vliegers op de voormalige vliegbasis Soesterberg. De zuilenrij is het op 27 mei 2010 door de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten onthulde monument ter nagedachtenis aan alle militairen van de militaire luchtvaart die zijn omgekomen als gevolg van oorlogshandelingen of een luchtvaartongeval.

Frits van Balen is als vermist geregistreerd en kon derhalve niet worden begraven op één van de erevelden die de Oorlogsgravenstichting in Indonesië in beheer heeft. Bij zijn overlijden was hij 22 jaar. Zijn zoon heeft hij nauwelijks gekend. Die was bij zijn overlijden pas enkele weken oud. Dit jaar is

het 75 jaar geleden dat Frits van Balen werd neergeschoten. Met de toekenning van het Mobilisatie-Oorlogskruis hebben zijn zoon en zijn familie een tastbare herinnering aan hem gekregen en waardering voor zijn activiteiten.

Noten

1. C.W.M. Rasch, "Het Verzetsmonument in De Meern", Tijdschrift Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens, Jrg. 29, nr. 1, blz. 10 (maart 2009), en Kees Rasch, "Ter gedachtenis aan hen die vielen", Magazine Het Leven in Vleuten-De Meern en Leidsche Rijn, nr. 8, blz. 246 (mei 2013)
2. Uit het Militair Stamboek van Frits van Balen dat is opgevraagd bij de Stichting Administratie Indonesische Pensioenen in Heerlen
3. Persoonlijke foto's van Frits van Balen zijn afkomstig uit het fotoalbum van de familie Van Balen
4. C.C. Küpfer, "Onze vliegers in Indië", Vliegwereld-Bibliotheek nr. 3, Boom-Ruygrok N.V. Haarlem (1946)
5. Dr. L. de Jong, "Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog", deel 11a (1984)
6. Wikipedia, foto collectie Nationaal Archief
7. Dr. P.C. Boer, "De Luchtstrijd om Indië, Operaties van de ML-KNIL in de periode december 1941 tot maart 1942, blz. 141-142 (1990)